

128

AĞUSTOS
2004

TOPLUMSAL TARİH

DOSYA:
*Osmanlı'da
Matbaa ve
Matbuat*

*Bir Osmanlı
Matbaacısının
Sergüzeşti
Ebüzziya
Tevfik'in
Matbaa-i
Ebüzziya'sı
Özgür TÜRESAY*

*Matbaa,
Aydınlanma
ve
Diplomasi:
SAİD
MEHMET
EFENDİ
Taner Timur*

*19. Yüzyılda
Basılan
Karamanlıca
Eserler
Merih Erol*

Barış için Olimpiyat

*Eskiçağda Olimpiyatlar: Eski Yunan'da Spor ve Atletizm Oyunları
Koş Süreyya Koş, Hera için Koş: Eski Yunan'da Kadın Atletler*

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ BASIN YAYIN DÜNYASININ “KÖTÜ” ADAMI

Malûmâtçı Baba Tâhir

Sahte nişan hazırlamak ve satmak suçundan 1903'te mahkûm olan ve sürgüne gönderilen Tâhir Bey daha bilinen adıyla Baba Tâhir ya da Malûmâtçı Tâhir, Türk basın ve yayın tarihinde rüşvet ve şantaj sözcükleriyle birlikte anılır. Diğer yandan sahibi olduğu beş gazete ve dergi, özellikle *Malûmât* basın tarihinde önemli bir yere sahiptir.

Hatice Aynur >

Gazeteci, matbaacı ve yayımcı kimliği ile bir döneme damgasını vurmuş olan Tâhir Bey daha bilinen adıyla Baba Tâhir ya da Malûmâtçı Tâhir, Türk basın ve yayın tarihinde rüşvet ve şantaj sözcükleriyle birlikte anılır. Günümüzde de, basın dünyasındaki yozlaşma, rüşvet, şantaj vs gibi olumsuzluklarla ilgili bir haber veya yazıda, tarihe bir gönderme yapılmak istendiğinde Tâhir Bey ilk akla gelen isim olmayı sürdürmektedir.

Öte yandan, Tâhir Bey hakkında, kimi anı kitaplarında, makalelerdeki göndermeler, ansiklopedi maddeleri dışında müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Çıkarıldığı ve dönemine göre çok denilebilecek sayıdaki dergi ve gazete ile matbaasında bastığı kitaplar, onun Türk yayın ve basın tarihi açısından incelenmeye değer bir kişi yapmaktadır. Ancak kişiliğinin olumsuz yanları, diğer özelliklerinin görülmesi ve değerlendirilmesine engel olmuştur. Bu yazıda, Tâhir Bey üzerine son zamanlarda yaptığım çalışmalara dayanarak daha ayrıntılı bilgi vermeye çalışacağım.¹

Yaşamöyküsü

Tâhir'in hayatının ilk dönemlerine ait bilgi yok denecek kadar azdır. Gerek yaşamının ilk dönemi gerekse diğer dönemleriyle ilgili en geniş bilgiye Ahmet İhsan Tokgöz'ün çeşitli zamanlarda

–çoğunlukla da hakkında kötü olay ve düşünceleri içeren– yazılarında bulunmaktadır.² 1864'te İstanbul'da doğduğu, annesinin, Recaizâde Ekrem'in oğlu Emced'e süt anneliği yaptığı ve bir kız kardeşi olduğu bilinmektedir.³ Aldığı eğitim konusunda elde bilgi yoktur. Her ne kadar eğitimsiz ve cahil olduğu sürekli vurgulansa da gazeteci ve matbaa sahibi olarak yaptıkları belirli bir eğitimden geçtiği izlenimini vermektedir.⁴ Evlenip evlenmediği konusunda henüz elde bilgi olmamakla birlikte, “Prenses Hanım” adıyla tanınan yabancı bir kadınla birlikte, Çukurçeşme, Yerebatan ve Nuruosmaniye semtlerinde yaşamıştır.⁵ Saraya olan yakınlığından dolayı rütbe-i bala, birinci rütbeden Osmani ve Mecidi nişanları, Sanâyi'-i Nefise ve liyakat madalyaları sahibi olur; hatta matbaasında çalışan her tür görevlinin nişan ve madalya almasını da sağlar.

Sahte nişan hazırlamak ve satmak suçundan 1903'te mahkûm olur ve sürgüne gönderilir.⁶ Meşrutiyetin ilanıyla 26 Temmuz 1908'de çıkan aftan yararlanır. 31 Mart 1325 [13 Nisan 1909] olayına adının karışması üzerine Trablusgarb'a sürülür. Buradan, parası sayesinde Napoli'ye kaçır ve ardından Paris'e gider. Napoli'de Şark Ticâret-i Bahriyye Odası, Paris'te Şark Acentası Orient Office adıyla işyeri açar, ancak ticarete başarılı olamaz. İstanbul'dan tanıdığı ve evinde misafir ettiği bir kişinin mücevherlerini çalması üzerine üzüntüden felç olur. Tâhir Bey'in ölümü üzerine Ahmet İhsan Tokgöz tarafından kaleme alınan yazının tarihi 3 Şubat 1327 [16 Şubat 1912]'dir. Bundan

Malûmâtçı Baba Tâhir (1864-1912).

Malûmâtçı Baba Tâhir tarafından çıkarılan *Servet*, *Bahâr* ve *İrtika* dergilerinin kapakları.

hareketle, Paris'te 1912 Şubat ayı başlarında vefat ettiği anlaşılır.⁷

Gazetecilik Yaşamı

1298 [1880-81] yılında Direklerarası'nda çaycılık yapmaya ve bu sırada Ahmet İhsan Tokgöz'ün akrabalarından birinin selamlık dairesindeki toplantılarına devam etmeye başlar.⁸ Bu toplantılarda kurduğu dostluklar sayesinde *Vakî't* gazetesinin Direklerarası muhabiri olur. Gazeteci olarak yaptıklarının beğenildiği *Vakî't* gazetesinin yazı kurulu tarafından övülmesinden ve hakkında neşideler çıkmasından anlaşılır. Baba Tâhir olarak tanınması imzasına eklediği Babanzâde unvanından dolaydır.

Vakî't gazetesinden sonra *Tercümân-ı Hakikât*, *Sa'âdet* ve *Servet* (1305/1887-88) gazetelerinde muhabirlik yapar.⁹ Ancak gazeteci ve yazar olarak yaptıklarından rahatsızlık duyulması üzerine Dâhiliye müsteşarı Reşîd Bey tarafından Sinop'a sürülür. Bir süre sonra Sinop Tahriât müdürü olur ve İstanbul gazetelerine Sinop'tan yazılar yazmaya başlar.¹⁰ Reşîd Bey'in görevinden ayrılmasından sonra İstanbul'a döner.

Baba Tâhir'in yukarıda adı geçen gazetelerdeki muhabirlik görevinin mahiyeti, hangi tür haber ve yazı yazdığı henüz üzerinde durulmamış konulardır.

Girişken bir yapısı ve sosyal ilişkilerinin çok güçlü olduğu anlaşılan Tâhir Bey'in ilişkide bulunduğu insan sayısı çok çeşitlidir. Örneğin, Ahmed Râsim'in gazeteciliğe adım atmasını sağlayan o'dur.¹¹ Hakkında en olumsuz yazıları yazan Ahmet İhsan ve Recâizâde Ek-

rem'le önceleri arasının iyi olduğu anlaşılır. Zira, Ahmet İhsan Tokgöz'ün çeviri kitabını matbaasında basar (Paul de Kock, *Sütçü kız*, 1308 [1891]), 1883'de *Babâr* dergisini çıkarmak istediğinde ilk yazı aldığı kişiler arasında Ma'ârif eski nazırı Kemâl Paşa, Tarık başmuhariri Sâ'id Bey'le birlikte Recâizâde Ekrem yer alır.

Yayımladığı Gazete ve Dergiler

Sahibi ve sorumlu kişi olarak adının geçtiği 5 gazete ve dergi vardır: *Babâr* (1299/1883, 19 sayı, Onbeş günlük), *Malûmât* (1311-1318/1895-1903, dergi-gazete, 443 sayı, günlük-haftalık), *Servet* (1314-1318/1898-1903, 2088 sayı, günlük), *İrtika*' (1315-1319/1899-1904, 251 sayı, haftalık) ve *Musavver Fen ve Edeb* (1315-1319/1899-1903, 222 sayı, haftalık).¹²

Bunlardan *Malûmât* gazete ve dergisi diğerlerinden ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Sekiz yıl boyunca düzenli aralıklarla çıkarılmıştır.¹³ Okuyucu mektuplarının Osmanlı ülkesinin çok çeşitli kentlerinden gelmiş olması, Rusya ve İran'daki satış fiyatının dergi üzerinde belirtiliyor olması, dağıtımının iyi olduğu ve yaygın olarak okunduğuna ipucu olmaktadır.¹⁴ Derginin yayınlandığı dönemde, edebî ve kültürel faaliyetlerin gelişmesini sağlamasının yanı sıra, edebî tartışmaların merkezinde yer aldığı belirtilmek gerekir. Ayrıca, *Malûmât*, "mutavasıtın" adı verilen edebî harekette yer alanların yazılarının yayınlandığı dergiler arasında önemli bir yere sahiptir.¹⁵ Halid Ziya'da anılarında, Ahmet İhsan gibi, *Malûmât*'ın, *Servet-i Fünûn*'a karşı saray tarafından desteklendiğini ifade etmiştir.¹⁶ Diğer dergilerden farklı olarak resim ve fotoğraflı olduğu için *Musavver Malûmât* adıyla da tanınmaktadır.

Malûmât dergisinin 11 Mayıs-23 Teşrinisani 1311 (1895) arasındaki sayılarını kapsayan ilk cildinin kapağı.

Abdülhak Şinasi Hisar'ın yazdığına göre, Baba Tâhir kendi yayımları arasında çıkan yeni yazılara yüksek ücret ödediğinden, öteki dergi ve gazete sahiplerine göre daha cömert olarak tanınmaktadır.¹⁷ Bâb-ı Âli Caddesi'nde üç konağı birleştirerek meydana getirdiği gazete idarehanesi insanların buluştuğu bir yer haline gelir.¹⁸

Baba Tâhir'in Suçları

Tâhir Bey'in hakkında yazılan olumsuz görüşler ya da suçmalar, şu başlıklar altında toplanabilir: Yalan haber hazırlayıp şantaj yaparak rüşvet alma (Terkos Su Kumpanyası'ndan Terkos gölünde domuz ölüsü bulunduğu dair bir haberi yazmama karşılığında para alma)¹⁹, Yazarların izni olmadan yazılarını gazetesinde yayınlama (Örneğin, Recâizâde'nin Şemsâ'sı. Bundan dolayı Recâizâde Ekrem ile Mehmed Tâhir arasında çıkan tartışma büyümüş, derginin 23. ve 24. sayıları Marif Nezâreti tarafından toplatılmıştır.), Yıldız Sarayı'na jurnal verme (Örneğin, 1902'de Dr. M. Paşa ve Baba Tâhir'in jurnalıyla *Servet-i Fünûn*'un kapanması, derginin yazar ve sorumlularının mahkemeye gönderilmesi²⁰), Matbaasında bastığı muhalif yayınları Jön Türkler Mısır'da yayınladı diyerek saraya sunma²¹, Yabancıla-

ra sahte nişan, rütbe satma ve isimlerini gazetesinde yayınlama.²² Sahte nişan haberi için geliştirdiği yöntem dikkat çekicidir: *Servet* gazetesinin Fransızca baskısının nişan bölümünün sonuna üç dört satırlık bir yere kuş, yahut çiçek klişesi koydurur ve nişan alacak kişi için beş on nüshada bu klişeyi kaldırarak onun yerine şu kişiye şu nişan verildi haberini bastırır. Bir süre sonra, nişan sahtekârlığı, sarayın duyup rahatsız olacağı boyuta ulaşır, hakkında soruşturma açılır ve tutuklanır. Mahkeme sonucu 15 yıl kürek cezasına mahkûm edilir (1903). Mahkûm olur olmaz daha önce aleyhinde bir şey söyleyemeyenler yazı ve hicivler neşretmeye başlar.²³

İktisab-ı serveti hep sahte ma'lûmât ile
İrtikâ etti, lutuf gördü o ni'met hâini!

Attılar zindâna hükmen Tâhir-i nâ-tâhiri!...

Meşrutiyet'in ilanıyla 26 Temmuz 1908'de siyasilere için çıkarılan aftan, adı suçluların da yararlanmasıyla Tâhir Bey'de hapisten çıkar. Ağabeyi gibi becerikli olduğu anlaşılan kızkardeşi, 300 Mecidiye ile bir kısmı hapis-haneden çıkmış 300 kadar insan bir araya toplar. Baba Tâhir'in, bu insanların omuzunda, davul zurna eşliğinde, "Padişahım çok yaşa!" ve arada "Yaşasın Baba Tâhir; Yaşasın!..." nidaları, şiddetli alkışlarla sokaklardan geçerek bir hürriyet kahramanı olarak hapis-haneden eve dönmesini sağlar.²⁴

Baba Tâhir, yeniden gazete ve dergi çıkarmak ister ancak engellenir. "Yaşasın Abdülhamid" başlığıyla çıkarıldığı *İlave-i Ma'lûmât*'i topladığı insanların eline vererek Babiâli'de gösteri yaptırır. Ancak, kanuna göre işlediği suçtan dolayı gazete çıkaramayacağı için ilavesi toplatılır ve hakkında soruşturma başlatılır. Matbaasını elden çıkarmak zorunda kalır.

Kitap Yayıncılığı

Tâhir Bey'in kitap yayıncılığı Türk kitap ve matbaacılık tarihi bakımından önem taşımaktadır. Seyfettin Özege kataloğuna göre, Matba'a-i Tâhir Beg'de 1311-1319/1895-1903 yılları arasında 95 kitap basılmıştır.²⁵ Bu kitaplar arasında Türkçe-Arapça-Fransızca veya Farsça-Türkçe-Fransızca olanlar da vardır. Matbaasında Fransızca kitap da bastığı bilinmekte birlikte şimdilik elde yeterli veri olmadığından bu konuda toplam sayı vermek mümkün değildir. Kitapların üzerinde matbaa adı olarak Matba'a-i Tâhir Beg, Tâhir Beg Matba'ası, Tâhir Beg'in 40 numaralı Matba'ası ve *Malûmât* gazeteleri, Tâhir Beg Matba'ası görülmekte ve bazı kitaplarda Malûmât Kütüphanesi, Tâhir Beg Kütüphanesi seri kaydı ile yayıncı adı olarak da *Malûmât* ve *Servet* gazeteleri sâhib-i imtiyâzı es-Seyyid Mehmed Tâhir yer almaktadır. Seyfettin Özege kataloğuna göre 1311-1317/1894-1901 yılları ara-

sında Malûmât Matba'asında basıldığı anlaşılan 20 kitabın Tâhir Matbaası ile ilişkisi incelenmesi gereken bir konudur. Ayrıca Tâhir Beg'in Matba'a-i Âmire kapatıldığında resmî dokümanları basma -hatta sözde nüfus sayımı için birkaç milyon *Tezkere-i 'Osmâniye'*nin basımını aynacılığını elde ettiği bilinmektedir.²⁶

Türk basın ve yayın tarihinin belki de tescilli ilk kötü karakteri ya da olumsuz davranış ve kişiliği açıkça ya-

zılan kişisi diyebileceğimiz Baba Tâhir'in yaşamı, mesleki faaliyetleri, ilişkiler ağı, gazete ve dergi dünyasına yaptığı olumlu ve olumsuz katkıları, matbaasında bastığı kitapların neler olduğu, varsa yayın politikasının ortaya çıkarılması, onun yaşadığı dönemi anlamada önemli katkılar sağlayacağı kuşkusuzdur.

◀ Hatice Aynur, Doç. Dr.
Yıldız Teknik Üniversitesi

- 1 Baba Tâhir ile ilgilenmem, *Encyclopaedia of Islam*'in editörlerinin, "Tâhir Bey, Servet" maddesini yazmamı istemesiyle başladı. Ancak belli başlı başvuru kaynaklarına baktığımda bu adla kimsenin olmadığını gördüm. Ardından, bilgi birikimine ve ilgi alanına güvendiğim birçok kişiye sordum, bu isim onlarda bir çağrışım yapmadı. Kendisiyle ilgili bir ipucunu yakalamam epey bir çabanın sonucunda oldu. Malûmâtçı Tâhir için bkz. "Mehmed Tahir," *Türk Dili ve Edebiyat Ansiklopedisi*, c. 6, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1986, s. 222; Hatice Aynur, "Malûmâtçı Mehmed Tâhir" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 27, İstanbul: 2003, s. 545-46; Aynı yazar, "Tâhir Beg, Mehmed" *El New Edition, Supplement*. Baskıda.
- 2 Ahmed İhsan Tokgöz, "Osmanlı matbu'âtı: Malûmâtçı Baba Tâhir," *Servet-i Fünûn*, s. 1080 (9 Şubat 1327/4 Reb'ü'l-evvel 1330 [22 Şubat 1912]): s. 337-40; Aynı yazar, *Matbuat hatıralarım*, Haz. Alpay Kabacalı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1993, pek çok yer.
- 3 Tokgöz, *agm*, s. 339.
- 4 Halid Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, İstanbul: 1969, s. 423'te Baba Tâhir için söyledikleri dikkat çekicidir. "Bu adam kimdi? Nereden çıkmıştı, nasıl sıvrılmıştı, nereden kuvvet almıştı?... Hayatını hiç kimse bilmemekle beraber ne olduğunu herkes bilirdi. Pek yakışıklıydı; uzun bir boyu, geniş bir gövdesi, parlak gözleri, altın köstekli gözlükleri vardı; cahil derlerdi, fakat cesurdu, sesi yüksekti, sözü dikti, çok kazanır, bol harcar, iyi giyinir, arabada yaşardı. Muvaffak olmak için bunlar fazlasıyla yeterdi..."
- 5 Tokgöz, *agm*, s. 338. Baba Tâhir'in özel yaşamında da ahlâki düşkünlük içinde olduğunu vurgulamak için birlikte yaşadığı kadının ahlâki bakımdan uygunsuz olduğunu, evlerinin kapısının herkese açıklığını belirtmekten geri kalmaz.
- 6 15 yıllık kürek mahkûmiyetinin 5 yıllık süresini geçirdiği yerle ilgili bilgiye şimdilik ulaşamamıştır.
- 7 *agm*, s. 340.
- 8 *agm*, s. 338.
- 9 *agm*, s. 338'de *Tercümân-ı Hakikât* ve *Sa'âdet* gazetelerinde uygunsuz hareketlerinden dolayı görevine son verildiği yazılıdır.
- 10 Sinop'tan Yıldız Sarayı'na da özel mektuplar göndermesi de söz konusudur. Bkz. Tokgöz, *agm*, s. 338.
- 11 Ahmed Râsim, *Matbu'ât Hâtıralarından: Mubarrir, Şâ'ir, Edib*, İstanbul: 1342/1924, s. 89-94.
- 12 Çıkardığı dergilerin isimlerinin devamında yer alan tamamlayıcı bilgiler, Tâhir Bey'in dönemin anahtar sözcükleri kavramakta ve kullanmakta başarılı olduğunu gösterir. Örneğin, *Babâr*: Ulûm, fûnûn, edebiyât ve sâ'ir mevâdd-ı nâfi'adan bâhis olup nevresideğâna mahsûs olacak, onbeş günde bir çıkar; *İrtikâ*: Cuma günleri neşrolunur fennî, edebî, muşavver Osmanlı gazetesidir. Bu dergi ve gazetelerin bulunduğu kütüphaneler için bkz. *İs-*

tanbul Kütüphaneleri Arap Harfli Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu: 1828-1928, Haz. Hasan Duman (İstanbul: 1986), s. 5, 180-81, 229, 234-35, 354.

- 13 *Malûmât*ta yer alan kimi yazılardan dolayı gazete zaman zaman kapatılmakta ancak Baba Tâhir'in sarayla ilişkisi çok iyi olduğu için hemen kapatılma kararı kaldırılmaktadır. Ahmet İhsan Bey'in verdiği bilgiye göre; bir keresinde Dâhiliye Nezâreti'nin resmi yazısı ile *Malûmât*'ın yayımına ara verilmişse de hemen tekrar yayınlanması için irade çıkarılması sağlanmış, başka bir zaman ise, Meclis-i Vükelâ kararıyla *Malûmât* gazetesinin tamamen kapatılması emri çıkarılmış. Hatta matbaasının levhaları kaldırıldığı gibi, zabıta tarafından duvardaki *Malûmât* yazıları badana olmuş. Fakat aynı gün, matbaanın kapısına "Bir irâde-i 'aleyh ile lağv olunan *Malûmât* gazetesinin bâ-irâde-i seniyye devâm-ı intişârı fermanı buyrulmuştur" ilanının asılmasını sağlamıştır.
- 14 İlk sayısında derginin çıkış amacını şöyle belirtmiştir: Hukuk, iktisat, ahlâk, din, eğitim, pedagoji, biyoloji, ziraat, askerlik, ticaret, marif, tıp, tarih, müzik, coğrafya, kimya, astronomi, elektrik, fotoğrafçılık, dil, edebiyat, kadın, aşk, aile ve diplomasi gibi alanlarda yerli ve yabancı bütün olaylardan okuyucular haberdar edilecek; edebiyat dünyasının tanınmış yerli ve yabancı yazarların eserleri ve kişilikleri tanıtılacak; dünyada olup bitenlere dair son haberler verilecek, yeni buluşlar ve siyasi olaylar belli bir bakış açısından değerlendirilecektir. *Malûmât* için bkz. Abdullah Uçman, "Malûmât," *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 27, İstanbul, 2003, s. 543-45.
- 15 Aralarında Ahmed Rasim, Nâbizâde Nâzım, Andelîb, Mehmed Celâl gibi yazarların da bulunduğu bu hareket için bkz. M. Kayahan Özgül, "Divan Yolu'ndan Pera'ya selamete..." *Hece: Türk Şiiri Özel Sayısı*, s. 53-54-55 (Mayıs/Haziran/ Temmuz 2001), s. 39-47.
- 16 Uşaklıgil, *age*, s. 423.
- 17 Abdülhak Şinasi Hisar, *Geçmiş Zaman Fıkraları*, (İstanbul: Varlık Yayınevi, 1971), s. 199-200.
- 18 Hisar, *age*, s. 199'da Bab-ı Âli Caddesi'nde en büyük, en yüksek ve içinde en çok makine bulunan matbaa ve içinde yine en çok gazete, mecmua yayınlanan yerin Baba Tâhir'e ait olduğunu belirtir. *Malûmât*'ta ve kimi basılan kitaplarda verilen adresi: Bab-ı Âli Caddesi, No: 40'tır.
- 19 Mahmüd, *Hafiyelerin Listesi: İkinci Cüz'de 988 Hafiyeye Var!*, cüz' 2, İstanbul: 13[2]4/1909, s. 65-6; Münir Süleyman Çapanoğlu, *Basın Taribimizde Parazitler*, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti, 1967, s. 11-12'de bu haberin "Terkos gölüne bir domuz düşüp boğulduğu rivayet olunuyorsa da henüz bu hususta kat'i bir malûmat elde edemedik. Tahkikat yapıyoruz." şeklinde 1315R/1889-90'da yayınlandığını, "Dükkü nüshamızda Terkos gölüne bir domuz düşüp boğulduğu hakkında bir rivayetin meydana çıktığını yazmıştık. İcrâ ettiği-

miz tahkikat neticesinde bunun hilâfi hakikat olduğunu öğrendik" şeklinde dönüşmesi için Baba Tâhir'in Terkos Şirketi'nden 600 Türk altını aldığını yazmaktadır.

- 20 Tokgöz, *age*, s. 72.
- 21 Münir Süleyman Çapanoğlu, *Basın Taribine Dair Bilgiler ve Hatıralar*, İstanbul: Hür Türkiye Dergisi Yayınları, 1962, s. 155.
- 22 Sahte nişan işine kaşanlardan Matbu'ât Müdürü Kemâl Bey'i tanımlamak için Baba Tâhir Darülfünûn me'zûnlarından biri şeklinde kullanılan ifade Baba Tâhir'in etkisini göstermektedir. Bkz. Mahmüd, *age*, s. 48-9.
- 23 Hisar, *age*, s. 200-01. 1315R/1889-90'da Baba Tâhir'in dayak yemesi üzerine Eşref konuyla ilgili ebced hesabıyla olayın geçtiği yılı veren müstehecen bir tarih manzumesi yazar:
..... gibi serkeşliği âdet edip/Zannederdi
çıkarmak ma'rifet
Bir dayak çektim dedim târifini/Tâhirin bur-
nu kırıldı 'âkîbet
Bkz. Çapanoğlu, *Basın*, s. 14.
- 24 Hisar, *age*, s. 201-02.
- 25 Seyfettin Özege, *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu*, 5 c., İstanbul: 1971-1982.
- 26 Tokgöz, *age*, s. 101.

KAYNAKÇA

- Ahmed Râsim, *Matbu'ât Hâtıralarından: Mubarrir, Şâ'ir, Edib*, İstanbul, 1342/1924.
- Aynur, Hatice, "Malûmâtçı Mehmed Tâhir," *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 27, İstanbul, 2003.
- Çapanoğlu, Münir Süleyman. *Basın Taribimizde Parazitler*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti, 1967.
- Çapanoğlu, Münir Süleyman. *Basın Taribine Dair Bilgiler ve Hatıralar*, İstanbul 1962.
- Ercilasun, Bilge. *Ahmet İhsan Tokgöz*. Ankara: 1996.
- Hisar, Abdülhak Şinasi. *Geçmiş Zaman Fıkraları*. İstanbul: Varlık Yayınevi, 1971.
- İstanbul Kütüphaneleri Arap Harfli Süreli Yayınlar Kataloğu: 1828-1928*. Hazırlayan Hasan Duman. İstanbul: IRCICA, 1986.
- Mahmüd. *Hafiyelerin Listesi: İkinci Cüz'de 988 Hafiyeye Var!*, cüz' 2. İstanbul 13[2]4/1909.
- "Mehmed Tahir." *Türk Dili ve Edebiyat Ansiklopedisi*. c. 6. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1986.
- Özege, Seyfettin. *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu*. 5 c. İstanbul: 1971-1982.
- Özgül, M. Kayahan. "Divan Yolu'ndan Pera'ya selamete..." *Hece: Türk Şiiri Özel Sayısı*, s. 53-54-55 (Mayıs/Haziran/ Temmuz 2001): 39-47.
- [Tokgöz], Ahmed İhsan. "Osmanlı matbu'âtı: Malûmâtçı Baba Tâhir," *Servet-i Fünûn*, s. 1080 (9 Şubat 1327/4 Reb'ü'l-evvel 1330 [22 Şubat 1912]): 337-40.
- Tokgöz, Ahmed İhsan. *Matbuat Hatıralarım*. Hazırlayan Alpay Kabacalı. İstanbul: İletişim Yayınları, 1993.
- Uçman, Abdullah. "Ma'lûmât." *TDV İslâm Ansiklopedisi*. c. 27. İstanbul: 2003.
- Uşaklıgil, Halid. Ziya *Kırk Yıl*. İstanbul: İnkilâp ve Aka Kitabevi, 1969.